

INVALIDILIITON LAUSUNTO

Asia: Opetus- ja kulttuuriministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja lukiolain muuttamisesta

Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/489/2021

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on 30 000 henkilöjäsentä ja 144 jäsenyhdistystä.

YK:n vammaissopimus ei näy lakiesityksessä

Invalidiliitto huomauttaa, että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (jälj. YK:n vammaissopimus) on ratifioitu Suomessa 10.6.2016 ja siten lakina voimassa oikeusjärjestelmässämme. YK:n vammaissopimus ei kuitenkaan näy lainkaan lakiesityksessä. Invalidiliitto kuvaa tarkemmin asianomaisissa lakiesityksen kohdissa, miten YK:n vammaissopimus linkittyy vammaisten lasten ja nuorten kouluväkivallan ennalta ehkäisyyn, tunnistamiseen sekä jälkiselvittelyihin. Tehokasta puuttumista vammaisiin lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan edellyttävät YK:n vammaissopimuksen artiklan 16 (Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä) sopimusmääräykset.

Terminologiasta puuttuu syrjinnän konkretisointi vammaisuuden perusteella

Häirintä, kiusaaminen ja väkivalta esiintyvät termeinä lakiesityksessä useimmiten. Syrjintä mainitaan 1.1 Tausta -osiossa pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa 3.7 (Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi), jonka mukaan otetaan huomioon myös syrjivän kiusaamisen tunnistaminen ja ennaltaehkäisy.

Invalidiliiton mielestä lakiesityksessä ei muuten riittävästi kiinnitetä syrjintään huomiota tai edes eritellä millaisia syrjinnän muotoja vammaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuu. Yhdenvertaisuuslaissa (8 §) kielletty syrjintä liittyy aina jollakin tapaa henkilön ominaisuuksiin ja vammaiset lapset sekä nuoret ovat muita alttiimpia joutumaan syrjinnän kohteiksi, joka myös helposti toistuu. Vammaisten lasten ja nuorten syrjinnässä kyse on häirintää (negatiivisen ilmapiirin luominen isommalla joukolla) ja fyysistä (lyöminen, töniminen, potkiminen) sekä henkistä (nimittely, haukkuminen, kunnianloukkaus, takana päin puhuminen negatiivisesti) väkivaltaa laajemmasta hyvinvointiin vaikuttavasta kokonaisuudesta. Esimerkiksi välitunnilla vammaisen lapsen eristäminen muista oppilaista tai yksin jättäminen täyttää helposti syrjinnän tunnusmerkistön. Hiljaisen syrjinnän menettelytapoihin kuuluu lisäksi se, ettei kouluissa odoteta hitaammin liikkuvaa henkilöä. Fyysisesti vammaiset lapset ja nuoret törmäävät tähän jatkuvasti siten, että liikkumisen ja siirtymisten tapahtuessa hitaammin, he jäävät usein viimeisenä yksin avustajan kanssa monenmoisissa eri tilanteissa ja yleensä aina esim. erilaisissa yhteisissä tilaisuuksissa (kouluruokailu, välitunnit, koulun juhlat, leirikoulut, koulun retket ja tutustumiset sekä vierailut), joissa siirrytään ja liikutaan paikasta toiseen.

Invalidiliitto esittää, että vammaisten lasten ja nuorten syrjinnän ja häirinnän ennaltaehkäisyyn tulee kiinnittää erityistä huomiota. Vammaisjärjestöillä on vuosien työkokemus vammaisten ihmisten syrjinnän ennalta ehkäisemisestä. Siten konkreettisenä keinona olisi oppilaitosten ja vammaisjärjestöjen välinen yhteistyö ml. koulutus. Vammaisjärjestöjen kautta kokemosajaat eli vammaiset ihmiset itse voisivat tulla kertomaan kouluihin erilaisuudesta voimavarana.

Lapsivaikutusten arviointi (5.2.2) ei kuvaa riittävästi vammaisvaikutuksia

Invalidiliitto katsoo, ettei lapsivaikutusten arviointi (LAVA) ole riittävä nyt lakiesityksessä kuvatussa muodossa. Siten pitää tehdä erikseen LAVA:n lisäksi vammaisvaikutusten arviointi VAVA. YK:n vammaissopimuksen sopimusmääräykset toimivat tässä hyvänä lähtökohtana. YK:n vammaissopimuksen 8 artiklan (Tietoisuuden lisääminen) alakohdan 1. mukaan sopimuspuolet ryhtyvät toteuttamaan välittömiä, tehokkaita ja asianmukaisia toimia, joilla a) lisätään tietoisuutta vammaisista henkilöistä koko yhteiskunnassa, myös perheiden tasolla, ja edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksien ja arvon kunnioittamista; b) torjutaan vammaisiin henkilöihin liittyviä, myös sukupuoleen ja ikään perustuvia, stereotypioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä kaikilla elämänalueilla. 2. Tähän tarkoitettuina toimina b) vahvistetaan kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla, mukaan lukien kaikki lapset varhaisesta iästä alkaen, kunnioittavaa asennetta vammaisten henkilöiden oikeuksia kohtaan.

Invalidiliitto esittää lapsivaikutusten arviointia koskevaan kohtaan (5.2.2) seuraavaa lisäystä ensimmäisen kappaleen loppuun. YK:n vammaissopimuksen artiklan 7 alakohdan 3. nojalla sopimuspuolet varmistavat, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

Vaikka lakiesityksen lapsivaikutusten arvioinnissa 5.2.2 todetaan, että ”keskimääräistä alttiimpia syrjinnälle ovat vammaiset tai pitkäaikaissairaat lapset ja nuoret”, niin mitään tilastotietoja tai tarkempia kuvauksia tästä ei esitetä vaan kohdassa 2.1.6 Häirintä-, kiusaamis- ja väkivaltatilanteet esi- ja perusopetuksessa ja toisella asteella THL:n kouluterveyskyselyn tuloksia kuvataan vammattomien lasten ja nuorten näkökulmasta siten, että ”tulosten mukaan lapset ja nuoret kokivat pääosin olevansa tyytyväisiä elämäänsä.” Toimintarajoitteisten lasten ja nuorten osalta jo vuoden 2017 THL:n kouluterveyskysely antoi hyvin synkän kuvan heidän tilanteestaan joutuessaan muita useammin väkivallan, seksuaalisen ahdistelun, syrjinnän ja häirinnän kohteiksi eivätkä nämä nuoret kokeneet saavansa riittävästi apua edes oppilasterveydenhuollosta. Tämä vaikuttaa juuri vammaisten lasten ja nuorten terveyteen ja hyvinvointiin sekä turvallisuuteen.

Vammaisen lapsen edun ensisijaisuus

YK:n vammaissopimuksen artiklan 7 alakohdan 2. (Vammaiset lapset) mukaan ”kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimitissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu.” Invalidiliitto esittää perusopetuslain 3 a §:n (Lapsen edun ensisijaisuus) yksityiskohtaisiin perusteluihin nimenomaisen lisäyksen seuraavasti: ”Lapsen edun

ensisijaisuutta koskeva säännös sisältyy myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artiklaan ja **YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklaan (Vammaiset lapset).**”

Invalidiliitto katsoo, että vastaavalla tavalla **vammaisen lapsen etu** tulee näkyä ammattikoululain 2 §:n ammatillisten tutkintojen ja ammatillisen koulutuksen tarkoitussäännöksen ja lukiolain 2 §:n lukiokoulutuksen tarkoitussäännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Tekijän vai uhrin ehdoilla?

Invalidiliiton mielestä lakiesitys jättää miltei huomioimatta kouluväkivallan uhrin ja painottaa liikaa tekijään suunnattuja kurinpitotoimia ja hänen tukemistaan. Oikeastaan tässä kokonaisuudessa vain perusopetuslakiin kirjattava uusi pykälä lapsen edun ensisijaisuudesta ja kouluviranomaisen ilmoitusvelvollisuus lukiossa tai ammattioppilaitoksessa koulukiusaamisesta myös uhrin huoltajille edes osin tukevat kouluväkivallan uhrin oikeuksia. Muu sääntely keskittyy tekijän oikeuksien tukemiseen.

Invalidiliiton mielestä harkittaessa perusopetuslain 36 a §:n mukaisia kurinpitotoimia häirintä-, kiusaamis- ja väkivaltatapauksissa tulee uhrin vammaisuus tai muu vähemmistöön kuuluminen ottaa huomioon osana teon laatua, tekijän iän ja kehitystason lisäksi. Tapauksen vakavuutta ja yleistä moitittavuutta lisää, mikäli kouluväkivaltaa on tehty uhrin henkilökohtaisista ominaisuuksista, kuten vammaisuudesta johtuen. Tilanteiden jälkiselvittelyssä juuri teon motiivin eli vaikuttimen selvittäminen on olennaista uhrin oikeussuojan kannalta.

Invalidiliitto katsoo, että häirinnän, kiusaamisen, väkivallan tai syrjinnän kohteeksi joutuneelle vammaiselle oppilaalle on järjestettävä hänen tarvitsema yksilöllinen tuki oppilasterveydenhuollosta mm. koulukuraattorin tai koulupsykologin vahva tuki. Siten perusopetuslakiesityksen 36 §:ssä ja sen perusteluissa on kiinnitettävä huomioita väkivaltatilanteissa tekijän tai tekijöiden olosuhteiden lisäksi uhrin vammaisuuteen ja hänen tarvitsemaansa tukeen. YK:n vammaissopimuksen artiklan 24 (Koulutus) mukaan vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yleisessä koulutusjärjestelmässä ja tarvittaviin yksilöllisiin tukitoimiin, jotka kehittävät täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvostusta sekä vahvistavat ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista.

Helsingissä 1. päivänä kesäkuuta 2021

INVALIDILIITTO RY

Janne Juvakka
toimitusjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja. Henrik Gustafsson, Invalidiliiton lakimies,
henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi